

FŐNIX – ME

MISKOLCI
EGYETEM
UNIVERSITY OF MISKOLC

**MEGÚJULÓ EGYETEM FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYI
FEJLESZTÉSEK A FELSŐFOKÚ OKTATÁS MINŐSÉGÉNEK ÉS
HOZZÁFÉRHETŐSÉGÉNEK EGYÜTTES JAVÍTÁSA ÉRDEKÉBEN**

EFOP-3.4.3-16-2016-00015

**Van-e jólét és demokrácia
társadalmi igazságosság nélkül?**

Dr. Fekete Sándor
Miskolci Egyetem BTK
Alkalmazott Társadalomtudományok Intézete
feketesandor@gmail.com

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Strukturális
és Beruházási Alapok

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

MI A POLITIKA?

- A köznapi beszédben a politika (sokszor kifejezetten pejoratív értelemben) jobbára párt-politikát jelent. A politika így az, amit a politikusok tesznek. A mindennapi embernek ehhez nincs sok köze.
- A politika kifejezés ugyanakkor az ókori görög városállamok (polisok) nevéből ered. A politika szó eredeti jelentése **közélet**, ebben az értelemben tehát mindenki politizál, aki részt vesz a közéletben. A politika jellemzően jelen van számos csoportos interakcióban, többek közt üzleti, oktatási vagy vallási intézmények működése során.
- A pártpolitika mint olyan csak a XIX. század második felében alakult ki az európai államokban. Ez az előadás nem a pártpolitikával foglalkozik, és nem is politológiát művel, hanem politikai filozófiát.

A POLITIKAFILOZÓFIA ALAPKÉRDÉSEI 1.

- A politika meghatározza az életünket. A politikai elit törvényeket hoz, szabályozza, hogy mennyi pénzt tarthatunk meg a keresetünkből, hogyan részesedhetünk a mások által megkeresett pénzből; meghatározza, hogy kire lőjünk, vagy ki öljön meg minket egy háborúban; befolyásolja a gondolkodásunkat a sajtón keresztül.

A POLITIKAFILOZÓFIA ALAPKÉRDÉSEI 2.

- A politikafilozófia alapkérdései közé tartozik, hogy ki és milyen elvek szerint teheti meg mindezt; **meddig terjed a szabadságunk és mi a kötelességünk?** Ki dönthet ezekben a kérdésekben, **vezetők, szakértők** - vagy mi **mindannyian egyenlők vagyunk?** Hogyan szervezzük meg saját társadalmunkat, hogy az megfeleljen alapvető értékeinknek, pl. igazságos, szabad, méltányos stb. legyen; és egyáltalán, mely értékek hogyan érvényesüljenek?
- A politikai filozófia gyakorlati filozófia: az emberi közösségek tagjainak a közös tevékenységre irányuló, phronészis („okosság/gyakorlati bölcsesség” – Arisztotelész) vezérelte, a cselekvés igazolását szolgáló bíráló normatívák/erkölcsi alapelvek vizsgálata.

JOGOK

- A jog fogalmát két értelemben használhatjuk:
 - jelenti egyfelől a jogosultságot, az **alanyi jogot** (*facultas agendi*), tehát azt, hogy bizonyos személynek cselekvési lehetősége van
 - másfelől a jog jelenti a jogszabályokat is, a **tárgyi jogot** (*norma agendi*)

TERMÉSZETJOG ↔ JOGPOZITIVIZMUS

I. Természetjogi felfogás:

A természetes (elidegeníthetetlen) jogok nem függenek a szokásoktól, hitektől, törvényektől, vagyis általánosan valamilyen adott kultúrától, társadalomtól. Példa az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatából: *„Minden emberi lény szabadnak születik és egyenlő joga van az élethez, a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz.”* Erkölcstelen vagy nem igazságos jog nem minősül (valódi) jognak.

II. Jogpozitivista felfogás:

Nem törekszik a tökéletes(en igazságos) jog megalkotására. A jog és az erkölcs szétválaszthatók; az erkölcs (igazságosság) nem szükségszerű érvényességi kritériuma a jognak.

Tagadja a „természetes”, transzcendens jogelveket; a jog egyenlő a törvénnyel.

FONTOS ALAPKÉRDÉSEK

- Mit jelent az **egyenlőség**?
 - Egyenlők-e az emberek?
 - Milyen módokon biztosítható az emberek egyenlősége?
- Mit jelent az **igazságosság**?
 - Hogyan, milyen módon biztosítható a társadalmi igazságosság?
- Mit jelent a **szabadság**?
 - Összeegyeztethető-e a szabadság és az egyenlőség?
 - Összeegyeztethető-e a szabadság és a törvényi korlátozás?
 - Milyen körülmények között, milyen mértékig és milyen módon lehetséges és szükséges a szabadság **korlátozása**?

EGYENLŐSÉG

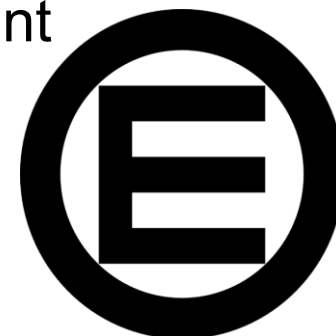
- Mit jelent az EGYENLŐSÉG?
- Miben vagyunk egyenlők?
- Egyenlők vagyunk-e egyáltalán?
 - Az emberek sokkal inkább különbözőnek tűnnek, mint hasonlóknak.
- Egyenlőség mint *valamilyen szempontból* vett egyenlőség. Pl.:
 - pénz egyenlő elosztása
 - egyenlő elhelyezkedési esélyek
 - politikai egyenlőség

Égalité

EGALITARIZMUS

- Az egyenlőség elérésének mozgatórugója rendszerint valamilyen erkölcsi megfontolás, alapja lehet pl.:
 - (1) az a keresztény meggyőződés, hogy Isten szemében mindannyian egyenlők vagyunk,
 - (2) a minden személynek kijáró egyenlő tisztelet ésszerűségébe vetett kantiánus hit, vagy
 - (3) az az utilitariánus meggyőződés, hogy az emberek egyenlőkként kezelése a boldogság maximalizálásának a legjobb módja.
- Az egalitariánusok érvelése szerint minden kormánynak igyekeznie kell gondoskodni arról, hogy a politikai gyakorlatban is érvényesüljön valamiféle egyenlőség, ez vezet ugyanis a nagyobb társadalmi kohézióhoz, a kiegyensúlyozott társadalmakhoz, amely a demokrácia fontos előfeltétele, és egy igazságos társadalmi berendezkedéshez.
- Bármiféle egyenlőség megvalósítása a politikai gyakorlatban azonban nem egyszerű dolog. Lássunk néhány példát!

A PÉNZ EGYENLŐ ELOSZTÁSA I.

- Probléma #1: Gyakorlatiatlan és kérészéletű.
 - Logisztikailag lehetetlen (De: elektronikus pénz)
 - Különböző emberek különbözőképpen használják fel a pénzüket.
- Probléma #2: Az újraelosztás jogtalan.
 - Újraelosztás a jelenlegi egyenlőtlen állapot megszüntetésére, és az egyenlőség folyamatos fenntartására.
 - Folyamatos beavatkozás az emberek szabad életébe. A saját tulajdonhoz való ragaszkodás *természetes* jogát sérti.

A PÉNZ EGYENLŐ ELOSZTÁSA II.

- Probléma #3: Különböző emberek különböző összegeket érdemelnek.
 - Pénz mint „jutalom”: Bizonyos emberek jobban hozzájárulnak a társadalom jólétéhez, mint mások.
 - Pénz mint „ösztönzés”: Bizonyos munkák elvégzését jobban kell ösztönözni, mint másokét.
- Probléma #4: Különböző emberek szükségletei különbözőek.
 - Bizonyos embereknek több kell a megélhetéshez, mint másoknak.
 - Pl.: állandó gyógykezeléssel élők.
 - Nehézség: az egyéni szeszélyek objektivizálásának kiszűrése.

EGYENLŐ ELHELYEZKEDÉSI ESÉLYEK I.

- Akinek megvannak a megfelelő készségei és képességei, azoknak legyen biztosítva a lehetőség.
- A meglévő diszkriminációs arányok helyrebillentése: fordított diszkrimináció.
- Probléma #1: A fordított diszkrimináció maga is egyenlőség-ellenes.
 - A módszer maga cáfolja a mögötte álló elvet.
 - Lényegtelen tulajdonságok alapján válogat.
 - De cél lehet a példakép állítás is, és ebből a szempontból a fordított diszkrimináció alapjául szolgáló tulajdonság lényegessé válik.

EGYENLŐ ELHELYEZKEDÉSI ESÉLYEK II.

- Probléma #2: A diszkrimináció ellenérzést vált ki.
 - Pl.: Azonos képességű jelentkezők esetén a kedvezményezett csoportba tartozó kapja meg a munkát.
 - Pl.: Fix keretszámot vesznek fel a kedvezményezett csoportból a nem kedvezményezettek rovására (hogyan tartásuk a társadalmi arányokat).
 - Az utóbbi esetben jobb képességűeket is elutasíthatnak rosszabb képességűek előnyére.

POLITIKAI EGYENLŐSÉG I.

- A társadalom tagjai – szavazáson keresztül – részt vehetnek az állam kormányzásában.
 - **Közvetlen demokrácia** (ókori Athén): a szavazásra jogosultak maguk vitatják meg és maguk döntenek a kérdésekről.
 - **Képviselési demokrácia** (modern Nyugat): a választások során a választók képviselőket választanak, akik aztán részt vesznek a napi döntési folyamatokban.
 - Svájc, bár képviselési demokrácia, a gyakori népszavazásokkal (havi átlag 1) a nép jelentős közvetlen kontrollt gyakorol a népképviselés fölött.

POLITIKAI EGYENLŐSÉG II.

- Probléma 1: a választási rendszer erősen meghatározza a választási eredményeket és így a népképviselést.
 - Pl. Csak egyéni körzetek (már a relatív győztes mindent visz – pl. USA)
 - Vagy csak listás rendszer (gyakorlatilag nincs érdemi győztes – pl. Izrael)
- Probléma 2: A lelkiismeret és a többségi döntés között konfliktus adódhat.
 - A többségi döntést meg kell valósítani.
 - Az egyén egy adott kérdésben egyéni meggyőződése alapján szavazva kerülhet a kisebbség közé.
 - Konfliktusba kerül az egyéni meggyőződés és a többségi döntés.

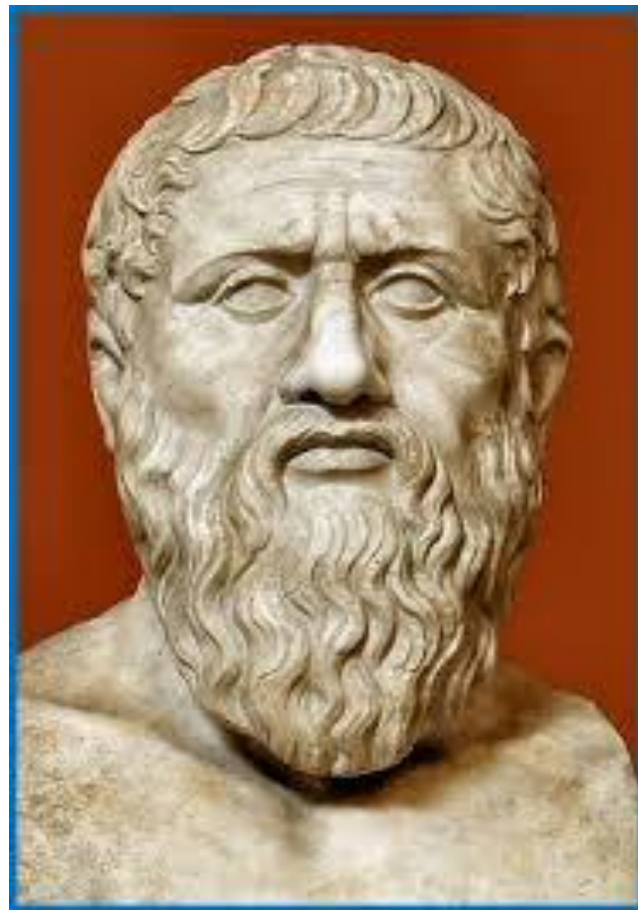
IGAZSÁGOSSÁG

- Mit jelent az igazságosság?
- Az igazságosság elvének alapja az egyenlőséghez hasonlóan általában valamilyen erkölcsi megfontolás.
- De hogyan lehet az ember igazságos? Ha pl. egyenlően osztja fel a javakat?
- Hogyan lehet megvalósítani a társadalmi igazságosságot?
- Milyen akadályokat kell leküzdeni, milyen feltételek mellett kell cselekedni?

PLATÓN

- Platón a maga politikai és államelméleti elképzeléseit *Az állam* című fő művében fogalmazza meg kb. i.e. 390-ben.
- A cél az ideális társadalmi berendezkedés, ahol maradéktalanul megvalósul az igazságosság eszméje.
- Platón eme elképzeléseit az ún. szofista filozófiával, konkrétan pedig az athéni demokrácia gyakorlatával szemben fogalmazta meg, ahol „minden dolognak mértéke az ember”, a politikai gyakorlatra pedig ennek megfelelően a relatív többség vagy kisebbség zsarnoksága jellemző.

Platón

AZ IGAZSÁGOSSÁG PLATÓN SZERINT

- Platón szerint az igazságosság olyan társadalmi harmónia, amely akkor valósul meg, ha mindenki a maga társadalmi helyzetének megfelelő alapvető erény szerint éli az életét. Ez azt jelenti, hogy a maga szubjektív érdekeit alárendeli olyan eszményeknek, ideáknak, amelyek nem függenek a különböző emberi nézőpontoktól, hanem a tapasztalati/érzéki világon túli elveknek tekintendők – „minden dolognak mértéke az isten”.
- Az igazságosság ennek megfelelően egy olyan erény/eszme, amely csak és kizárólag a társadalmi gyakorlatban érvényesülhet – arisztotelészi kifejezéssel élve phronészisz, vagyis gyakorlati tudás.
- Platón természetesen tisztában volt vele, hogy elképzelése utópisztikus, aktuális politikai gyakorlatban (legalábbis a maga teljességében) megvalósíthatatlan. Ennek ellenére utópisztikus politikai elképzelésének a mai napig megvan a hatása – pl. modern kori utópiák.

AZ IGAZSÁGOS TÁRSADALOM PLATÓN SZERINT

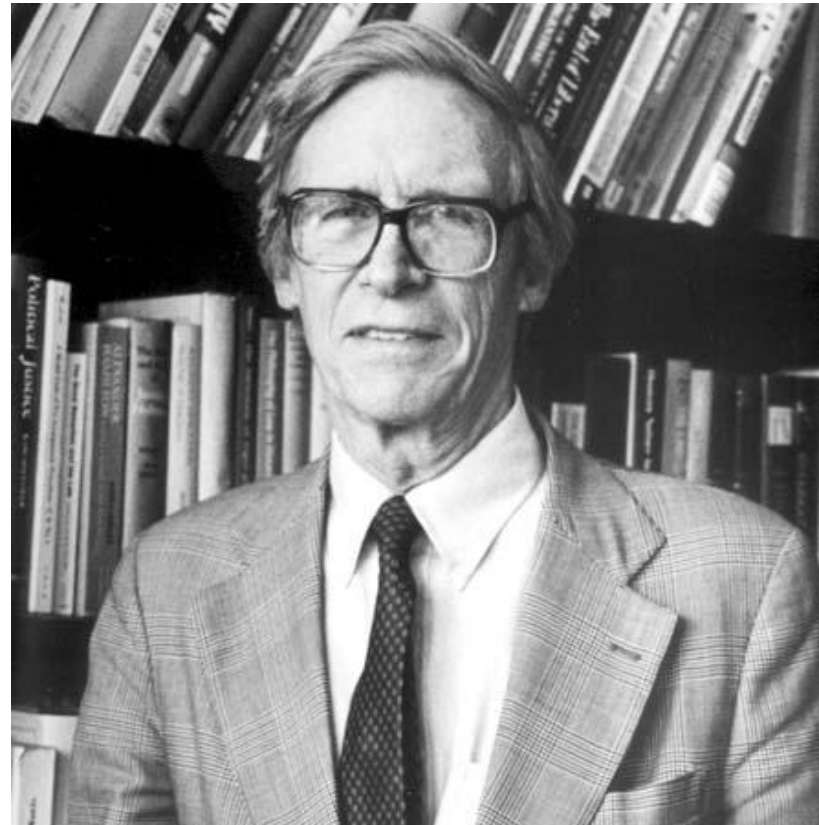
- Az ideális társadalmi hierarchia:

filozófusok	vezetők/ tanítók	bölcsesség
őrök	katonák/ rendfenntartók	bátorság
nép	démosz/ dolgozók	mértékletesség

- A társadalmi hierarchia nem születés szerint adott - már csak azért sem, mert a filozófusok és az őrök, hogy mindenben alávéssék magukat a közösség érdekeinek, nem vállalhatnak családot -, hanem tanulás révén lehet fölemelkedni. Pl. a filozófussá váláshoz kb. 15 év „felsőfokú” oktatás, azután pedig 15 év gyakorlat szükséges.
- Amennyiben a társadalom tagjai a három alaperénynek megfelelően élik az életüket és alávetik magukat az ideális társadalmi hierarchiának, megvalósul az igazságos társadalom.

JOHN RAWLS

- Fő műve *Az Igazságosság elmélete* (1971). A legtöbb filozófus egyetért benne, hogy ez az egyik, ha nem a legfontosabb politikafilozófiai munka a 20. sz. második felében.
- Rawls nézetei megjelennek az angolszász bírói gyakorlatban.
- Rawls alapvető elképzelése a társadalmi igazságosság méltányosságként való felfogása: disztributív igazságosság – a társadalmi értékek egyenlő esélyű elosztása.

John Rawls (1921-2002)

KÉT ALAPELV

- Rawls szerint azok a politikai elvek a legoptimálisabbak, amelyekben a racionálisan választó polgárok egyetérténekek, ha nekik kellene megválasztaniuk „a társadalom alapstruktúráját, miközben „a tudatlanság fátyla” megakadályozná, hogy ismerjék saját helyüket e struktúrában. Vagyis itt egy olyan racionálisan létrehozandó társadalmi szerződésről van szó, amely akkor köttetne meg, ha az egyének nem a saját egyéni érdekeik és előítéleteik alapján egyezhetnének meg.
- Létezik két alapelv, amely adott:
 1. az alapjogok egyenlők
 2. a társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek adottak
- A feladat a megfelelő arányok biztosítása.

EGYENLŐTLENSÉG ÉS AZ ESÉLYEK EGYENLŐSÉGE

- E feltételek között az emberek az egyenlőséget előnyben részesítő általános előfeltevést ismernének el.
- „Minden társadalmi értéket – szabadságot, esélyeket, jövedelmet-vagyont, az önbecsülés alapjait – egyenlően kellene elosztani, hacsak ezen értékek egyikének vagy összességének egyenlőtlen elosztása nem volna előnyösebb mindenki számára.”
- Az egyenlőtlen ségek csak akkor megengedhetők, ha azok javát is szolgálja, akiknek a legrosszabb a helyzete a társadalomban. Vagyis az esélyek egyenlőségét kell biztosítani – ez a **méltányosság** alapelve.
- Ezt felmérhetjük, ha abból indulunk ki, hogy akkor is ezt választanánk, ha a „tudatlanság fátyla” mögötti „eredeti helyzet”-ben lennénk. Ha lehetőségünk lenne társadalmat választani, akkor ez a választás egy „maximálisan méltányos társadalom”-ra esne.

AZ IGAZSÁGOSSÁG KÉT ELVE

1. A szabadság elv: „Minden személynek egyenlő joga van a legkiterjedtebb szabadsághoz, amely összeegyeztethető mások hasonló szabadságával.” ... „Az igazságosság alapján rendelkezik minden egyes személy azzal a sérthetetlenséggel, aminél még a társadalom egészének jóléte sem lehet fontosabb.”

2. Az egyenlőség elv: ki kell kötni a feltételeket, amelyek között az egyenlőtlenségek igazolhatók – „A társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek úgy rendezendők, hogy azok a legkevésbé előnyös helyzetben lévők lehetséges legnagyobb nyereségével járjanak, olyan pozíciókhoz kapcsolódjanak, amelyek mindenki számára nyitva állnak a fair esélyegyenlőség feltételei szerint.”

MISKOLCI
EGYETEM
UNIVERSITY OF MISKOLC

KÖSZÖNÖM A FIGYELMET!

feketesandor@gmail.com

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Strukturális
és Beruházási Alapok

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE